

Que sera l'après "Microcosmos"?

Vous avez vu, je suppose, le film "Microcosmos" de Claude Nuridsany et Marie Perennou. Si ce n'est pas le cas, courez-y vite! C'est en effet un film remarquable, qui a remporté, comme vous le savez, un succès étonnant, tant de la part des critiques, que du public ou des professionnels du cinéma (voir les nombreux "Césars" obtenus récemment!). Même les scientifiques et les naturalistes ont, pour la plupart, apprécié! Et pourtant, faire l'unanimité sur un sujet tel que les insectes n'était pas évident, a priori, lorsque l'on sait la crainte ou le dégoût que suscitent ces petites bêtes (qui grimpent, piquent ou chatouillent, comme chacun le sait) auprès de beaucoup de nos contemporains.

C'est que, comme l'ont souligné déjà de nombreux commentateurs, les réalisateurs ont réussi à ne pas tomber dans le "travers" habituel des documentaires animaliers, trop didactiques et donc, souvent, ennuyeux (en tout cas pour les personnes peu intéressées au départ). Au contraire, le film des deux biologistes français constitue une plongée sensitive, émotionnelle et poétique dans le monde des insectes. Par l'image et le son (tous deux exceptionnels), mais sans commentaire, hormis quelques mots en guise d'introduction. Ressort alors du même coup, le côté fantastique, mystérieux, inattendu, voire merveilleux de ce petit monde que tout un chacun cotoyait sans le voir ou même en évitant de le voir*. Dans le même temps, de façon assez paradoxale, des similitudes entre nous, les humains, et ces petits êtres (montrés à une échelle qui leur confère leur vraie dimension) apparaissent. On n'est pas loin, en effet, de s'identifier aux créatures projetées à l'écran! Ce film constitue donc un réel tour de force (et ce d'autant plus si l'on sait la patience et les astuces techniques qu'il a fallu déployer pour obtenir le résultat qu'on connaît) car

il a sans doute révélé un univers négligé ou méprisé auparavant par la majorité. En ce sens, il est en quelque sorte au "peuple de l'herbe" (on pourrait ajouter: "et des eaux douces") ce que fut, en 1956, le film de Cousteau, "Le Monde du Silence", à l'univers sous-marin.

Reste à savoir maintenant, ce qui restera du film après le "choc" entraîné par sa vision? Va-t'il laisser des traces jusqu'à engendrer des modifications dans le comportement du public vis-à-vis des insectes et de la nature en général? Il a été dit qu'après avoir vu "Microcosmos", nous n'oserions plus marcher dans l'herbe comme avant...! C'est possible, mais il faudra peut-être un tir répété avant de voir des changements tangibles se manifester (comme le faisait remarquer François Terrasson, dans une interview récente à propos du film). Très probablement en tous cas, les personnes qui auront vu "Microcosmos" ne regarderont plus les insectes de la même manière et leur trouveront peut-être même de l'intérêt. Ce n'est déjà pas si mal...

En espérant vous voir bientôt (lors de nos journées des 1er et 8 mars, par exemple...),

Philippe Goffart

* Bien sûr, l'émerveillement ou l'étonnement jouent sans doute moins chez les entomologistes que nous sommes, car certaines des scènes nous sont familières (en particulier celles concernant les libellules). Mais c'est alors les réactions très vives des spectateurs dans la salle (et pas seulement des enfants) qui suscitent éventuellement la surprise...

Op de valreep krijgen jullie dan toch het laatste nummer van Gomphus van 1996 in de bus, net op tijd om alle details van de studiedag van 8 maart bekend te maken. Het is een gevuld programma geworden met eveneens sprekers uit Frankrijk en Nederland. Redenen genoeg dus om die zaterdag naar Antwerpen af te zakken.

Marc Tailly

Le programme "Inventaire et Surveillance de la Biodiversité en Wallonie" (I.S.B.) brève présentation

Philippe Goffart

Samenvatting

Het monitoring-project in Wallonië (sinds 1989), dat trouwens niet alleen over libellen gaat, ondergaat enkele wijzigingen. Er wordt nu aandacht besteed aan afzonderlijke (zeldzamere) soorten, en beheers- en beschermingsopties zijn mogelijk. Een tabel met "aandachts"-soorten sluit deze oproep tot medewerking af.

À partir de 1989, un programme continu de "Surveillance de l'État de l'Environnement wallon" (programme SURWAL) par le biais d'organismes bioindicateurs a été mis en place, auquel bon nombre de collaborateurs du Groupe de Travail ont participé. Plusieurs groupes animaux et végétaux ont été suivis dans le cadre de celui-ci, parmi lesquels les Odonates (libellules) et les Lépidoptères Rhopalocères (papillons de jour). Chaque année, il s'agissait d'effectuer des relevés dans un réseau de sites supposé représentatif des modifications que subissent les paysages wallons et de définir, sur base des informations ainsi recueillies, la valeur d'un indice régional dont la variation au fil des années nous renseignerait sur l'évolution de la qualité globale de l'environnement. L'objectif était donc assez global (l'évolution de l'état de l'environnement wallon) et les organismes choisis constituaient plus un moyen qu'un but en soi. Les organismes n'étaient en fait pas surveillés pour eux-même.

Ce programme est en cours d'élargissement et de réaménagement suite à la définition de nouveaux besoins de la part des Ministère et Administration de la Région wallonne ayant la Conservation de la Nature dans leurs attributions. Il s'intitule désormais "Inventaire et Surveillance de la Biodiversité" (programme ISB). Il se focalise cette fois plus directement sur les espèces et leurs habitats et souhaite apporter des solutions concrètes au processus d'érosion du patrimoine naturel wallon. Le travail est dorénavant coordonné par l'équipe du SIBW (Système d'Information sur la Biodiversité en Wallonie). Il est également financé par la Région Wallonne.

L'élargissement et le réaménagement proposés répondent à des préoccupations et attentes nouvelles de la part des Ministère et Administration régionaux, dont les principales sont:

1) La publication périodique du rapport sur l'État de l'Environnement Wallon (EEW), et en particulier les chapitres Faune-Flore-Habitats qui nécessite une surveillance continue des distributions de groupes biologiques parmi les mieux connus et représentatifs, appartenant à la Flore et à la Faune (cf. l'édition 1993 de l'EEW).

2) Le souhait de pouvoir intervenir et prendre des mesures de conservation sur les sites abritant encore des espèces menacées.

3) Le souci de prendre en compte l'information biologique dans les remises d'avis ou les prises de décisions, que les administrations régionales ou locales sont souvent amenées à délivrer, concernant des aménagements de sites qui peuvent parfois receler des populations d'espèces rares ou très menacées.

Les nouveaux objectifs peuvent être scindés en deux ensembles: l'inventaire de la biodiversité, d'une part, qui implique des prospections très larges (en sortant des sentiers battus!) et la surveillance de la biodiversité, d'autre part, qui suppose, à l'inverse, des prospections plus ciblées et récurrentes (en retournant sur les mêmes sentiers!). Le but ultime est de pouvoir évaluer le statut actuel des espèces en Wallonie, identifier celles qui méritent une attention particulière du fait de leur rareté ou leur déclin ainsi que de proposer des mesures de

gestion très concrètes pour renverser ces tendances. Ceci nécessite d'effectuer la synthèse des informations existantes, anciennes et récentes, en ce compris les données récoltées dans le cadre du programme de surveillance en activité depuis quelques années, et de suivre le devenir des populations dans le futur, en particulier celui d'une série d'espèces parmi les plus menacées (qui sont désignées comme "espèces prioritaires, voir liste en Annexe).

Ce changement n'implique en fait pas de profondes modifications dans nos recherches de terrain, mais poursuit des objectifs distincts et qui devraient mieux répondre aux attentes des naturalistes que nous sommes. Les protocoles en cours nécessitent tout au plus certains réajustements, et quelques nouveautés sont proposées dont nous espérons qu'elles susciteront un intérêt de la part des collaborateurs. C'est surtout l'exploitation des résultats qui sera revue de manière à en extraire des informations plus précises susceptibles de déboucher sur des actions concrètes.

Les sept premières années de surveillance des deux groupes d'insectes feront l'objet d'une synthèse qui sera envoyée à tous les collaborateurs du programme fin 1996/début 1997, afin de mesurer le travail accompli jusqu'ici, d'en extraire les informations et conclusions essentielles et d'en retirer le maximum d'enseignements pour le futur. Une réunion sera en outre organisée cet hiver afin de mettre le nouveau programme au point.

Si ce projet vous intéresse (il est ouvert à tous, bien entendu, car toute donnée, même d'espèce "banale", présente un intérêt pour ces enquêtes!), vous pourrez obtenir plus de détails sur le moyen de collaborer au programme, ainsi que sur les objectifs et les méthodes de recensement en écrivant ou en téléphonant à l'adresse ci-dessous.

Remarque importante: toutes les personnes qui collaboreront à ce programme en nous envoyant des données sur les formulaires ad hoc se verront offrir un abonnement gratuit au bulletin Gomphus, l'année suivante!

adresse pour renseignements:

Philippe Goffart

Unité d'Écologie et de Biogéographie

5, Place Croix-du-Sud

B-1348 Louvain-la-Neuve

010/47.34.96 // e-mail: goffart@ecol.ucl.ac.be

Annexe:**Listes des espèces d'Odonates menacées considérées
comme prioritaires dans le cadre du programme
Inventaire et Surveillance de la Biodiversité (I.S.B.)**

Régions naturelles: (1) nord du sillon sambre-et-Meuse; (2) Condroz, sillon sambro-mosan et Pays de Herve; (3) Fagne, Famenne, Calestienne, (4) Ardenne et haute Ardenne; (5) Lorraine belge.

Habitats: (a) étangs ouverts; (b) étangs forestiers; (c) mares permanentes; (d) mares temporaires; (e) marais; (f) tourbières acides; (g) sources; (h) ruisseaux; (i) rivières rapides; (j) rivières lentes.

Méthodes: (CT) comptage des imagos par transects; (PO) comptage des imagos par points d'observation; (EX) récoltes d'exuvies.

<u>Taxons</u>	<u>régions</u>	<u>périodes</u>	<u>habitats</u>	<u>méthodes</u>
<i>Lestes dryas</i>	2 - 5	7 - 9	a, c, d	CT, PO
<i>Sympecma fusca</i>	1, 2, 3, 5	4 - 10	a, b, e	CT, PO
<i>Coenagrion lunulatum</i>	4	5 - 6	a, b	CT, PO
<i>Coenagrion hastulatum</i>	4	5 - 7	b, f	CT, PO
<u><i>Coenagrion mercuriale</i>*</u>	3, 5?	6 - 8	g, h	CT, PO
<i>Coenagrion pulchellum</i>	1-5	5 - 8	b, e	CT, PO
<i>Ceragrion tenellum</i>	2, 4?	6 - 7	b, c	CT, PO
<i>Gomphus vulgatissimus</i>	3, 4, 5?	6 - 7	a?, b?, i, j	PO, EX
<i>Onychogomphus forcipatus</i>	3, 4	6 - 7	i, j	PO, EX
<i>Aeshna isosceles</i>	1, 2?, 3?	6 - 8	a, b, e	PO, EX?
<i>Aeshna subarctica</i>	4	8 - 9	f	PO, EX
<i>Brachytron pratense</i>	1, 3?, 5 ?	4 - 7	a, b, e, j	PO, EX?
<i>Cordulegaster bidentatus</i>	3?, 4, 5	6 - 8	g, h	PO, EX
<i>Epitheca bimaculata</i>	3, 4?, 5?	5 - 7	h, i	PO, EX
<u><i>Oxygastra curtisii</i>*</u>	3, 5?	6 - 8	c, j	PO, EX
<i>Somatochlora arctica</i>	4, 5	6 - 9	f	PO, EX
<i>Somatochlora flavomaculata</i>	3, 5	6 - 9	b, e	PO, EX?
<i>Libellula fulva</i>	2	5 - 7	b, c	PO, EX?
<i>Orthetrum coerulescens</i>	1 - 5	6 - 8	g, h, f	PO, EX?
<i>Sympetrum pedemontanum</i>	4	7 - 9	h, a-e?	PO, EX?
<i>Leucorrhinia rubicunda</i>	4	5 - 7	f	PO, EX

* espèces reprises dans l'annexe II de la Directive Faune-Flore-Habitats.

En gras: espèces qui feront l'objet d'une synthèse en 1996.

libellenstudiedag

8 maart 1997

We beginnen 's ochtends om 10.00 en het einde is voorzien rond 17.00. 's Middags is er ruimte en tijd voorzien om de meegebrachte boterhammen op te eten.

Deze studiedag is gratis.

Allicht heb je deze zaterdag vrij gehouden. Nu kunnen we alle verdere gegevens doorgeven.

Programma midden dit nummer.

Journée d'étude et de rencontre

8 mars 1997

Nous commençons le matin à 10:00 et la fin est prévue aux alentours de 17:00. Une pose à midi permettra de manger vos sandwiches.

Cette journée est gratuite et ouverte à tous (faites-le savoir autour de vous).

Programme dans ce numéro.

Dagvoorzitter: Robby Stoks

Contactadres: Evolutionaire Biologie, Universiteit Antwerpen (RUCA),

Groenenborgerlaan 171, 2020 Antwerpen

Tel.: 03/218.04.53, Fax: 03/218.04.57

E-mail: stoks@ruca.ua.ac.be

**Les Groupes de Travail Libellules (Gomphus) et Lépidoptères,
ainsi que la Cellule ISB-SIBW organisent une...**

“Matinée de discussion”: “Programme ISB”: Inventaire et Surveillance de la Biodiversité en Wallonie Libellules & papillons

Samedi 1 mars 1997

accueil à partir de 10h00 - début des présentations et

discussions à 10h30 - fin prévue vers 14h00

Louvain-la-Neuve - Auditoire Sud 01

Buts de cette “matinée”:

Cette “matinée” s’adresse à toutes les personnes intéressées par les libellules et papillons en Wallonie et souhaitant apporter leur contribution au projet d’Inventaire et Surveillance de la Biodiversité (en abrégé, programme ISB) financé par la Région wallonne. Pour rappel, ce projet ISB fait suite au programme de surveillance de l’état de l’environnement par bioindicateurs (programme SURWAL) entamé en 1989.

Au cours de cette matinée, les résultats obtenus dans le cadre de SURWAL seront présentés et discutés ensemble. Ensuite, les objectifs et méthodes de travail du nouveau projet ISB seront explicités et sur cette base, nous tâcherons d’organiser les prospections de terrain pour la saison 1997 et les années à venir. Cette journée permettra par ailleurs de promouvoir les contacts entre les collaborateurs des groupes de travail. Amenez vos amis...!

Programme de la “matinée” ISB du 01/03/97

10h30 - 11h30

- Brève introduction à la matinée.
- Synthèse des résultats et enseignements du programme de surveillance de l’état de l’environnement wallon de 1989 à 1995 (libellules et papillons de jour).
- Objectifs du nouveau programme I.S.B. et méthodes de travail

(+ quelques exemples de résultats déjà obtenus)

11h30 - 12h30

- Organisation pratique de la saison 1997

12h30 - 13h00: collation, seront offerts:

- des boissons chaudes ou froides
- des synthèses écrites sur les résultats passés (SURWAL + ISB 96)

13h00 - 14h00

- Présentations brèves de dias et/ou commentaires sur des découvertes faites en Wallonie par des membres des deux groupes de travail.
- Discussions libres.

N'oubliez pas d'emporter:

- vos formulaires d'observation de 1996
- vos diapositives les plus intéressantes
- vos photos ou exuvies (identification!)
- vos cartes IGN (si possible)
- vos tartines (éventuellement)

Informations pratiques:

Pour venir en train:

À partir de Bruxelles, un train quitte Bruxelles Central à 9h25 (Bxl Quartier Léopold à 9h42) en direction de Namur, qui permet d'atteindre Louvain-la-Neuve à 10h06, après changement à Ottignies. Depuis Namur, prendre le train de 9h22 en direction de Bruxelles pour arriver à 10h06 à LLN après changement à Ottignies.

Pour venir en voiture:

Quitter l'autoroute E411 Bruxelles-Namur à la sortie n°7 en venant de Bruxelles (après Wavre) ou n°9 en venant de Namur. Une fois sur la Nationale 4 tourner à droite au premier feu, après deux ronds-points (en venant de Bruxelles), ou à gauche au premier feu (en venant de Namur). Les parking P22, P11 ou P12 sont les plus proches des auditoriums de la place Croix-du-Sud.

Pour toute information complémentaire ou proposition, contactez Philippe Goffart, Unité d'Écologie (U.C.L.), 4-5 place Croix-du-Sud, B-1348 Louvain-la-Neuve (au 010/47.34.96 aux heures de bureau; adresse e-mail: goffart@ecol.ucl.ac.be).

Geert De Knijf & Anny Anselin, 1996.
Een gedocumenteerde Rode lijst van de libellen
van Vlaanderen.

Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud, 4. 90 pag.

In een eerste algemeen deel wordt ingegaan op de Rode lijst als instrument bij het onderbouwen van het natuurbehoud en het feit dat - in tegenstelling tot sommige buurlanden - bij ons slechts de laatste jaren Rode lijsten gepubliceerd werden. Oude gegevens van de hand van enkele illustere wetenschappers zij er reeds uit begin vorige eeuw. Een tweede golf was duidelijk de aanzet tot de Voorlopige verspreidingsatlas van Michiels et al. uit 1986. De laatste 5 jaar werd in Vlaanderen goed geïnventariseerd door de werkgroep Gomphus en met een grote aanbreng uit het libellenproject van de JNM. Het resultaat is een goed beeld van de huidige verspreiding. In totaal bevat de databank meer dan 25.000 gegevens.

Uit alle data werden twee percentages berekend:

- het relatieve voorkomen (t.o.v. het aantal vindplaatsen) sinds 1990
- de procentuele achteruitgang per soort tussen de periode 1940-1965 en de periode 1990-1990.

Deze cijfers worden getoetst aan de criteria van de respectieve Rode lijst-categorieën en waar nodig geïnterpreteerd vanuit een pragmatische kennis (soorten van specifieke, bedreigde habitats).

Uit dit alles komt een lijst met voor Vlaanderen 9 uitgestorven soorten, 6 met uitsterven bedreigde, 9 bedreigde soorten, enz... en slechts 21 (36 %) momenteel niet bedreigde libellensoorten op de 58 soorten die onze regionale fauna rijk is.

Dan volgt een soortbespreking van alle categorieën soorten behalve de "niet bedreigde". Hierbij wordt telkens aandacht besteed aan determinatie (verwijzing naar literatuur), verspreiding, ecologie (vooral literatuurgegevens, grotendeels uit het buitenland), de motivering van de Rode lijst-categorie, specifieke bedreigingen en beschermingsmogelijkheden.

Een laatste deel bevat naast een vergelijking met andere groepen en hun respektieve Rode lijsten, enkele algemene suggesties voor het beschermen van libellen en een bespreking van de meest bedreigde leefgebieden: stromend water, oligotrofe plassen en hoogveen, mesotrofe plassen en moerassen. Enkele overzichtskaartjes geven een beeld van de verspreiding van de diverse categorieën libellen. Hieruit blijkt eens te meer het grote belang van de provincies Antwerpen en Limburg voor deze diergroep. De 20 belangrijkste gebieden blijken uiteindelijk bijna alle een min of meer beschermd statuut te hebben. Een vergelijking met rode lijsten uit de buurlanden sluit het geheel af.

Het is een verzorgde uitgave geworden met enkele foto's, een paar figuren en enkele overzichtskaartjes.

Ongelukkig is mijns inziens de alfabetische volgorde in soortenlijsten en soortbespreking, een systematische orde lijkt mij zinvoller en handiger voor wie de groep kent en voor wie ze niet kent maakt het uiteindelijk niets uit. Stel je een vogelgids voor waar je de ransuil naast de roodborst moet zoeken ...

Marc Tailly

BESTELLEN:

Het werk kan besteld worden door een berichtje te sturen naar het Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel. Na ontvangst van de aanvraag wordt het boek toegestuurd, gevolgd door een faktuur.

Prijs: 450 fr.

Vanzelfsprekend zullen op de komende Gomphus-dag exemplaren beschikbaar zijn.

Libellenwerkgroep

**Groupe de travail
"Libellules"**

Gomphus

Belgische Libellenstudiedag

zaterdag 8 maart 1997

onthaal vanaf 9.30 u.

aanvang om 10.00 u.

einde voorzien rond 17.00 u.

Journée d'étude "Libellules de Belgique"

samedi 8 mars 1997

accueil à partir de 9h30

début à 10h00

fin prévue vers 17h00

RUCA

Auditorium V009

Groenenborgerlaan 171

2020 Antwerpen

Praktische informatie / Informations pratiques

Treinen naar / Trains à

Antwerpen-Berchem

Station / Gare	vertrek / départ	aankomst / arrivée
Gent	27 / 55	11 / 40
Brussel-C / Bruxelles- C	14 / 46	45 / 19
Leuven	04	56

Bus naar / autobus à RUCA : 32

	vertrek / départ	aankomst / arrivée
Antwerpen-Berchem (halte in Statiestraat aan achterkant station)	9.00 + elke / chaque 10'	± 10' later / plus tard*

* vervolgens te voet tot / continuez à pied vers Groenenborgercampus RUCA (zie
bijgevoegd plan / voir plan en annexe)

Breng voor 's middags een picknick mee. In de buurt zijn er slechts
beperkte mogelijkheden tot uit-eten.

Apportez si possible votre picnic. Les possibilités de restauration sont
limitées sur le site (le restaurant le plus proche se trouve à 1km)

Deelnemers krijgen alle treinreiskosten in België boven 260 fr.
tergubetaald op vertoon van hun treinticket.

Les participants voyageant en train se verront leurs frais de trajet belge
dépassant 260 FB sur présentation de leur ticket *remboursés*

Dagvoorzitter / Président de jour

Robby Stoks Tel. 03/ 218.04.53 (overdag / heures de bureau)

e-mail: stoks@ruca.ua.ac.be

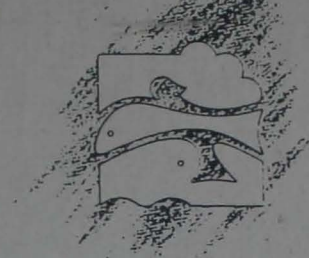
... (streeknaam of stafkaartnummers of gemeente(n) of naam natuurgebied + gemeente, ...)

Tevens ben ik geïnteresseerd in volgende gebieden:

Het benodigde materiaal wordt u in de eerste helft van '97 automatisch toegestuurd.

Ik ben geïnteresseerd in:

- ◇ een "opleiding biologische waarderingskaart"
 - ◇ bij voorkeur in het weekend
 - ◇ bij voorkeur tijdens de kantooruren
- ◇ informatie allerlei over de biologische waarderingskaart
- ◇ de reeds bestaande publicaties over of aan de hand van de biologische waarderingskaart
 - ◇ Nederlands en engelstalig
 - ◇ enkel Nederlandstalig
- ◇ verder informatie over het Instituut voor Natuurbehoud

**OPROEP TOT VRIJWILLIGE MEDEWERKING AAN DE
BIOLOGISCHE WAARDERINGSKAART VOOR VLAANDEREN**

1. Wat is de biologische waarderingskaart?

Iedereen heeft wel eens gehoord van deze kaarten. Zij geven een inventaris en evaluatie van het biologische milieu en dit op basis van plantengroei, grondgebruik en landschapsskenmerken. Het gehele Vlaamse grondgebied is gekarteerd, inclusief de meer urbane gebieden.

Wie meer inlichtingen over deze kaarten wenst kan steeds een gratis folder aanvragen op het Instituut voor Natuurbehoud, tel. 02/558.18.38.

49

2. Waarom deze oproep?

De biologische waarderingskaarten worden momenteel in vele studies gebruikt. Voorbeelden zijn milieu-effectrapporten, verwerkingen in het kader van het mestactieplan en het ruimtelijk structuurplan Vlaanderen, het vegetatiewijzigingsbesluit e.d. Iedereen die een beetje ervaring heeft met de kaarten weet dat ze nogal wat gebreken tot echt grote fouten vertonen. Gebruikers zowel binnen als buiten het Instituut hebben vaak niet de mogelijkheid (te hoge tijdsdruk en/of te grote arealen) opnieuw veldcontroles uit te voeren zodat hun adviezen vaak op verkeerde of onvoldoende basisgegevens steunen. De enige mogelijkheid om dit te verhelpen is te zorgen dat de kaarten beter worden!

Met dit doel start binnenkort op het Instituut opnieuw een groot project rond de biologische waarderingskaart en dit in de eerste plaats ten behoeve van het mestactieplan en de verdere uitgave van de nog niet gepubliceerde kaarten. Hoewel, naar Vlaamse normen, veel personeel kan ingeschakeld worden zal het voor hen nog altijd onmogelijk zijn om binnen de gestelde tijdslimieten overal een zo juist mogelijke kartering door te voeren. Hoe groter de groep die opmerkingen over de kaarten formuleert, hoe nauwkeuriger de kaarten zullen worden en hoe groter de kans wordt dat de natuurwaarden en natuurrelicten via allerlei instrumenten en procedures kunnen voortbestaan. Vandaar zijn wij zo vrij u om medewerking te vragen en dit in het bijzonder voor de jaren '97 en '98.

3. Wat verwachten wij van u?

Wij hopen dat u op een regenachtige dag zich eens over de kaarten van uw eigen of geliefkoosde excursiestreek buigt en uw veldkennis terzake toetst met wat de kaarten u trachten wijs te maken. Wij durven zelfs te hopen dat u tijdens een volgende excursie één of verscheidene kaarten met u meeneemt en ze eens grondig uittest. Tenslotte hopen wij dat u uw opmerkingen leesbaar doorstuurt naar het secretariaat van de biologische waarderingskaart.

4. Wat bieden wij u in ruil?

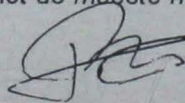
Hoewel u van ons geen grote schenkingen mag verwachten, kunnen wij u toch enkele kleinigheden in ruil voor uw inspanningen bezorgen:

- u kan gratis beschikken over de biologische waarderingskaarten die u wenst (zowel gepubliceerde kaarten als kopij van ontwerpkaarten); dit geldt ook voor toekomstige nieuwe publicaties; extra exemplaren of kopij kan u aanvragen om uw opmerkingen en aanvullingen door te geven;
- u krijgt een soort "lidmaatschap" die u een bevoorrechte positie geeft t.a.v. het Instituut voor Natuurbehoud; let wel: het is niet onze bedoeling een nieuwe vereniging op te starten, wel geïnteresseerden een aantal extra mogelijkheden te bieden
- voor wie dit wenst kunnen wij een gratis "opleiding" in de biologische waarderingskaart voorzien;

- via een geëigend kanaal, zoals een informele bijeenkomst, zullen wij u toelichten wat er eigenlijk met uw toegestuurde gegevens gebeurt (een "open deur" van de biologische waarderingskaart); u wordt ook op de hoogte gehouden van eventuele publicaties over of aan de hand van de biologische waarderingskaart en kan deze desgewenst gratis verkrijgen.

In de hoop snel van u onderstaande inschrijvingsstrook te mogen ontvangen en later talrijke opmerkingen, aanvullingen en verbeteringen te mogen verwachten, verblijf ik inmiddels,

met de meeste hoogachting,

*Desire Paelinckx
projectcoördinator Biologische waarderingskaart*

E-mail: desire.paelinckx@instnat.be

**INSCHRIJVINGSSTROOK VOOR DE "SYMPATISANTEN VAN DE BIOLOGISCHE
WAARDERINGSKAART"**

(geldt enkel voor natuurlijke personen, niet voor studie bureaus, onderzoekseenheden, ... Zij kunnen eventueel een aangepast voorstel formuleren)

Ik, ondergetekende meld mij aan om u inlichtingen, opmerkingen en aanvullingen te verschaffen over bepaalde onderdelen van de Biologische waarderingskaart.

NAAM en voornaam:

Programma

• Sessie Faunistiek 1

10.00 De Libellenatlas

Anny Anselin (IN)

10.20 Programme d'Inventaire et Surveillance de la Biodiversité

Philippe Goffart (UCL)

10.40 Opzet van een Monitoringnetwerk in Vlaanderen

Geert De Knijf (IN)

11.00 Algemene Discussie & Pauze

• Sessie Faunistiek 2

11.40 De Status van *Lestes barbarus* in België

Robby Stoks (UA) & Geert De Knijf (IN)

12.00 Een Populatie *Aeshna affinis* in België?

Tom Andries (UA) & Frank Van De Meuter (KUL)

12.20 De Rode Lijst van de Libellen van Vlaanderen

Geert De Knijf & Anny Anselin (IN)

12.40 Proposition de Liste Rouge des Libellules de Wallonie

Philippe Goffart (UCL)

12.40 Algemene Discussie & Lunch

• Sessie Ecologie van Libellen in Vennen

14.00 Loodstress bij Larven *Enallagma cyathigerum* in zure vennen

Marjan De Block (IN) & Robby Stoks (UA)

14.20 Libellen in laagveenachtige gebieden in Nederland

Marcel Waascher (EIS) & Tienke de Groot

14.40 Uitsluipkarakteristieken van Libellen in Zure Vennen

Bart Van de Vijver, Maarten Santens, Robby Stoks & Sven De Vocht (UA)

15.00 Pauze

• Sessie Gedragsecologie

15.20 Ecologische studie van kleurvormen bij *Ischnura elegans*

Hans Van Gossum, Robby Stoks & Luc De Bruyn (UA)

15.40 De Opwarmingsstrategie van Tengerale *Aeshna mixta*

Maarten Santens & Robby Stoks (UA)

16.00 Ecologie de *Macromia splendens* dans la vallée du Tarn

Jean-Louis Dorumanget (MNHN, Paris)

Studies on Iberian Dragonflies.

Reinhard Jödicke (Ed.). 1996

Advances in Odonatology, Supplement 1. Bilthoven: URSUS
Scientific Publishers. 193 pp.

Ten gevolge van een langdurig verblijf in Spanje vond R. Jödicke (uit Duitsland) het wenselijk om alle ongepubliceerde data i.v.m. odonaten uit Spanje en Portugal (het Iberisch schiereiland) te bundelen. Daartoe werden een aantal mensen aangeschreven en aangesproken om hun waarnemingen door te sturen. In totaal reageerden 37 libellenliefhebbers uit verschillende Europese landen en aan een aantal onder hen werd gevraagd om hun gegevens onder de vorm van een artikel te presenteren. Al de artikels hebben geen verwantschap met elkaar, tenzij dan het Iberisch schiereiland als onderzoeksgebied, en worden gepresenteerd in het Engels of het Duits of het Frans. Zo zijn er ondermeer faunistische bijdragen opgenomen over de libellenfauna van Galicië, Mallorca, van de provincie Tarragona, van een deel van de provincie Girona in Spanje en van de Rio Guadiana in Portugal. Andere bijdragen gaan in op het voorkomen van libellen in de 'Sierra de la Demanda' en in de 'Sierra de Urbión' in Midden-Spanje met vermelding van enkele vondsten op ongewoon grote hoogte; bespreken de oktoberwaarnemingen in de kuststreek van Andalucia; belichten het aspect van de voorjaarswaarnemingen; melden de aanwezigheid van *Hemianax ephippiger* voor Catalonië en van de vondst van exuvia van *Selysiothemis nigra* en *Diplacodes lefebvrei*. In andere artikels wordt *Calopteryx haemorrhoidalis almogravensis* als een nieuwe ondersoort voor Zuid-Portugal beschreven; werd een intermediaire vorm tussen *Orthetrum coerulescens* en *O. anceps* waargenomen; geeft men de resultaten van biometrisch onderzoek bij de exuvia van *Anax imperator* en van *Anax parthenope*; maakt men melding van 'dwergvormen' van *Calopteryx haemorrhoidalis* langs de Portugese kust en van eenden als predators op libellen.

Het boek eindigt met een overzicht van de tot heden ongepubliceerde gegevens van Portugal en van Spanje. Helaas worden de gegevens die in de tekst vermeld zijn, niet meer herhaald in het overzicht per

land wat veel zoekwerk meebrengt om tot een volledig overzicht te komen. Ook geeft men geen volledig overzicht van welke soorten (gepubliceerde en niet gepubliceerde data) nu reeds voor Portugal en voor Spanje bekend zijn. Dit geeft als resultaat dat in het overzicht voor Portugal van slechts 34 soorten gegevens zijn vermeld, terwijl in de inleiding vermeld wordt dat het totaal aantal soorten 62 bedraagt. Welke soorten ontbreken laat men in het midden.

Wat ik persoonlijk spijtig vindt is het 'mager' gehalte van sommige artikels, met moeite anderhalve pagina, terwijl andere ruim 33 pagina's bestrijken. Een iets evenwichtigere verdeling zou niet slecht zijn geweest. Het is een zeer lovenswaardig initiatief en hopelijk komt er navolging voor enkele andere minder goed onderzochte regio's van Europa zoals de Balkan, Griekenland en delen van de vroegere Sovjetunie.

Het boek heeft een formaat dat iets groter is dan een A5, is gedrukt in zwartwit en is voorzien van een slappe kaft waarop een mooie kleurenfoto staat afgebeeld van *Sympetrum sinaiticum tarraconense*. De drukkwaliteit is echter niet altijd evengoed. Veel pagina's zien eruit alsof ze zijn gedrukt met een bijna leeg inktpatroon. De kostprijs voor dit 193 pagina's tellend werk bedraagt 89 DM of iets meer dan 100 Nederlandse Gulden. Het is ten zeerste betreuenswaardig om zoveel geld te vragen voor een dergelijk boek in zwartwit met zo een slechte drukkwaliteit. Zou het niet beter zijn om de verkoopprijs veel lager te maken, zodat het tenminste meer verkocht zou worden en die informatie voor veel meer libellenliefhebbers ter beschikking zou zijn?

Voor diegenen die echt geïnteresseerd zijn en zich niet laten afschrikken door de zeer hoge kostprijs is het boek te bestellen op volgend adres:

S.I.O. Central Office

P.O. Box 256

Nl-3720 Ag Bilthoven - Nederland

Geert De Knijf

**PUBLICATIONS ODONATOLOGIQUES RECENTES
RECENTE ODONATOLOGISCHE PUBLICATIES**

Shaffer, L.R. & Robinson, J.V. (1996). Do damselfly larvae recognize and differentially respond to distinct categories of macroinvertebrates? Journal of Insect Behavior 9: 407-419.

Waterjufferlarven krijgen tijdens hun leven te maken met drie categorieën van andere waterbeestjes: predatoren, competitoren en prooidieren. Je zou natuurlijk verwachten dat ze zich anders gedragen naar gelang wie van de drie ze ontmoeten. Dit veronderstelt echter dat ze dieren uit de drie groepen kunnen herkennen. De twee Amerikaanse onderzoekers namen de uitdaging aan en organiseerden een spelletje wie van de drie voor larven van de waterjuffer *Ischnura posita*.

Ze filmde de larven wanneer ze samen in een visbak werden geplaatst met een dier uit één van de drie groepen en telden achteraf het voorkomen van verschillende gedragingen. Men gebruikte een grotere waterjufferlarve (*Argia moesta*) en een kleine kreeft als bedreigende opponenten omdat ze groter waren en een eendagsvlieg en een steenvlieg als niet-bedreigende opponenten omdat ze kleiner waren. Men vergeleek dan het gedrag bij deze ontmoetingen met dat waarbij ze soortgenoten (competitoren) tegenkwamen. Het gedrag van de waterjuffers tegenover een even grote soortgenoot of een predator verschilde enorm: ze waggelden enkel met hun abdomen bij soortgenoten en trekken zich vaker terug en verstoppen zich meer bij een predator. Er waren echter ook verschillen in gedrag tegenover beide even grote predatoren: zo vertoonden ze meer S-vormige buigingen, typisch gedrag bij *Coenagionidae*, tegenover de andere waterjuffer-soort dan tegenover de kreeft. De onderzoekers denken dan ook dat *A. moesta* als een waterjuffer wordt herkend. Ook het gedrag tegen een kleiner soortgenoot of een van de prooidieren verschilde: ze sloegen soortgenootjes vaker met hun staartlamellen. Hier werd geen verschil gevonden tussen beide prooidieren.

Shaffer en Robinson draaiden daarna het spelletje om en voorspelde aan de hand van de waargenomen gedragingen wie de opponent was die de waterjuffer ontmoette. In slechts 4 van de 26 ontmoetingen met een kleinere opponent classeerde men de opponent verkeerd, telkens verwarde men daarbij de eendagsvlieg met de steenvlieg of andersom. Deze vergissingen zijn voor de waterjuffer echter niet zo belangrijk. In 3 van de 20 ontmoetingen met een grotere opponent gebeurde de classificatie verkeerd. In 2 gevallen verwisselde men de grotere waterjuffer met de kreeft. Echt catastrofaal werd het pas met de andere misclassificatie waarbij een waterjuffer een groter opponent als kleinere soortgenoot benaderde. In zo'n gevallen is de kans natuurlijk groot om opgegeten te worden.

In het algemeen scoorden de waterjuffers dus vrij goed en herkennen zij niet alleen een competitor van een predator of een prooidier, maar maken zij ook binnen deze groepen onderscheid.

Robby Stoks

Taylor, P.D. & Merriam, G. (1996). Habitat fragmentation and parasitism of a forest damselfly. Landscape ecology 11: 181-189.

Habitatfragmentatie is duidelijk één van de hete topics in recente ecologie. Het is dan ook niet verwonderlijk dat ook waterjuffers in deze context bestudeerd worden. Taylor en Merriam zijn hierbij niet aan hun proefstuk. Ze rapporteerden reeds in 1995 hoe dieren van de Canadese beekjuffer *Calopteryx maculata* onderhevig zijn aan habitatfragmentatie. De soort komt normaal voor aan kleine beekjes omgeven door continu bos. Aan de beekjes paren ze dan en in het bos foerageren ze. Als gevolg van ontbossing voor de landbouw komen echter meer en meer populaties voor aan beekjes omgeven door weilanden. Deze dieren moeten eerst de weilanden overvliegen om uiteindelijk bos te bereiken.

Ze vonden dat dieren uit zo'n gefragmenteerd landschap beter aangepast waren om te vliegen: ze waren groter, zwaarder en hadden langere en bredere vleugels. Dit suggereert dat deze dieren zich aanpassen aan de nieuwe habitateisen. In deze studie gaan ze na of de graad

van infectie van deze beekjuffers met een darmparasiet verschillen tussen beide habitattypes. Ze vingen mannetjes en vrouwtjes in twee verschillende maanden (juni en juli) en disseceerden hun middendarm. Meer dieren in het continu habitat bleken darmparasieten te bezitten. Ook het gemiddeld aantal darmparasieten per waterjuffer was groter in deze gebieden. De waterjuffers worden geparasiteerd als ze adult zijn en wel door het eten van kleine muggen die eitjes van de parasiet aan hun pootharen hebben plakken. Dit betekent dus dat de ontmoetingskans tussen gastheer en parasiet verschilt tussen beide landschapstypes.

De auteurs geven hiervoor twee verschillende mogelijkheden. Beide landschapstypes kunnen verschillen in hun geschiktheid voor de ontwikkeling van de parasiet. Een andere mogelijkheid is dat het effect van landschapsstructuur indirect inwerkt via verschillen in mobiliteit van gastheer en/of parasieten. Dit laatste lijkt aannemelijk omdat, zoals reeds gezegd, de onderzoekers verschillen in mobiliteit van de beekjuffers vonden tussen beide habitaten.

Robby Stoks

Clark, T.E. & Samways, M.J. (1996). Dragonflies (Odonata) as indicators of biotope quality in the Kruger National Park, South Africa. *Journal of Applied Ecology* 33: 1001-1012.

Monitoringprogramma's hebben als doel ecosysteemveranderingen vast te stellen door gebruik te maken van indicatorsoorten of -groepen. Niet alle organismen zijn even geschikt als indicatorsoort. Zulke soorten moeten aan verschillende eisen voldoen: taxonomische en ecologische diversiteit, ecologische gebondenheid, abundant zijn, gemakkelijk te vangen en er moet voldoende kennis zijn van de soorten. Op basis van deze criteria zitten libellen in de top 20% in de hitlijst van geschiktheid als indicatorgroep. Desondanks zijn er nog maar weinig monitoringstudies uitgevoerd. Clark en Samways namen de handschoen op en zochten naar een verband tussen soorten en biotoopkwaliteit.

Ze gebruikten hiervoor waarnemingen van adulte mannetjes op 52 sites langs de Sabie rivier in het Kruger Nationaal Park (Zuid-Afrika). Ze bepaalden per site het aantal mannetjes en soorten en bepaalden enkele variabelen van de site (o.a. stroomsnelheid, beschaduwingsgraad). Hier lieten ze dan een batterij statistische procedures op los.

Het aantal soorten waterjuffers en glazenmakers bleek groter als er meer Riet aan het water stond. Er waren minder soorten glazenmakers bij toenemende beschaduwingsgraad, maar meer bij een hogere bedekkingsgraad met russen. Beschaduwingsgraad had geen negatief effect op het aantal soorten waterjuffers. Dit zou te wijten zijn aan de meer uitgesproken warmte-eisen van de glazenmakers, terwijl waterjuffers eerder op hete momenten van de dag schaduw opzoeken om niet oververhit te geraken. Er zaten gemiddeld meer individuen aan sites met een grotere bedekking met waterplanten en weinig schaduw. De soortensamenstelling van een site werd vooral bepaald door de beschaduwingsgraad en in mindere mate door het al of niet permanent voorkomen van water op de site, de bedekkingsgraad door waterplanten en Riet.

De sites konden gegroepeerd worden in 10 groepen. Elke groep heeft een typische combinatie van omgevingskenmerken (o.a. stroomsnelheid, beschaduw, ...) en een typische soortensamenstelling. Op basis van de gemeten omgevingskenmerken konden ze maar liefst 82% van de sites correct groeperen, zodat de weg open ligt om nieuwe sites toe te wijzen aan een groep en de soortensamenstelling ervan te voorspellen. Op basis van hun gegevens voorspellen ze de gevolgen van de aanleg van een dam op Sabie rivier. Zo zal b.v. door het dalen van stroomsnelheid de land-water-grens terugtrekken zodat bomen die nu voor schaduw zorgen dat niet meer zullen doen. Verschillende schaduwminnende waterjuffers zullen het hierdoor moeilijk krijgen.

Robby Stoks

EXCURSIEVERSLAGEN COMPTE-RENDU D'EXCURSIONS

Compte-rendu de l'excursion sur les étangs ardennais de la région de Saint-Vith à Bastogne, le dimanche 19 août 1995.

Nombre de participants: 10, sans le guide.

Cette journée était consacrée à la visite de quelques étangs caractéristiques de l'Ardenne, entourés de belles ceintures de végétation aquatique, dans une région que nous n'avions pas encore parcourue dans le cadre des excursions Gomphus. Comme dans les semaines précédentes, le ciel nous gratifia d'un soleil généreux et la chaleur ne tarda pas à nous accabler, en particulier durant l'après-midi, qui fut orageuse. De telles conditions étaient, en tout cas, éminemment favorables à l'activité des libellules et nous ne fûmes pas déçus!

Le premier arrêt, vers 11 heures, fut consacré à l'exploration de la rive sud de l'étang de Thommen, situé non loin de la frontière luxembourgeoise, dans l'est de l'Ardenne (région germanophone). Dans les larges cariçaies et roselières à Baldingère (*Phalaris arundinacea*), où la progression était fort aléatoire, nous avons noté les espèces suivantes: *Calopteryx splendens* (1 m.), *Lestes sponsa* (15 m. & f.), *Ischnura elegans* (30 m. & f., tandems), *Coenagrion puella* (2 m.), *Enallagma cyathigerum* (3 m.), *Sympetrum sanguineum* (20 m. & f., tandems, pontes), *Sympetrum vulgatum* (30 m. & f., accouplements et pontes), *Aeshna grandis* (5 m. & f., ponte), *Aeshna cyanea* (1 m.). La faune odonatologique était fort similaire à celle que j'avais répertoriée quatorze ans plus tôt. Toutefois deux espèces, *Sympetrum flaveolum* et *S. danae*, manquaient à l'appel sur le site, malgré une attention particulière de notre part. Ces apparentes disparitions s'expliquent peut-être par l'eutrophication très nette de l'étang (qui reçoit les eaux usées d'un village en amont), se marquant aussi par la disparition de plantes comme le Jonc des chaisiers (*Scirpus lacustris*). Par contre,

nous fûmes très surpris de découvrir un mâle de Leste sauvage (*Lestes barbarus*) dans le filet d'un participant. Cette espèce méridionale très rarement observée en Wallonie, avait néanmoins été revue la saison précédente en deux endroits (Goffart, 1994), ainsi qu'en Flandre. Les conditions climatiques particulièrement chaudes de l'été 1995 étaient sans doute à l'origine de cette nouvelle découverte (qui se renouvela sur un autre site, en cours d'après-midi; voir plus loin). Quelques oiseaux d'eau furent en outre observés à Thommen: trois Chevaliers culblanc (*Tringa ochropus*), une Bécassine des marais (*Gallinago gallinago*) et une quinzaine de Hérons cendré (*Ardea cinerea*).

Notre second objectif de la journée était constitué par la prospection des étangs de la Concession à Beho. Il s'agit d'un chapelet d'étangs, dont deux de grande superficie, dans la vallée du Glain (la Salm, plus en aval). Les étangs situés vers l'amont, en particulier les deux petits étangs de tête, nous permirent d'observer une bonne diversité d'espèces, parmi lesquels *Sympetrum flaveolum* (10 m. & f., accouplement) fut noté pour la première fois en cet endroit et à nouveau un exemplaire de *Lestes barbarus*, mais une femelle cette fois. Ces deux espèces ont été découvertes sur un étang très atterri couvert de végétations émergentes à base de *Carex*, *Eleocharis*, *Equisetum*, *Sparganium*, etc... Les autres espèces répertoriées lors de notre visite sont: *Calopteryx splendens* (2 m.), *Lestes sponsa* (25 m. & f.), *Platycnemis pennipes* (5 m. & f.), *Enallagma cyathigerum* (10 m.), *Coenagrion puella* (4 m.), *Gomphus pulchellus* (1 m., 1 f. accouplés), *Aeshna grandis* (8 m. & f., ponte), *Aeshna cyanea* (5 m. & 1 f.), *Cordulia aenea* (1 m.), *Orthetrum cancellatum* (1 f.), *Sympetrum sanguineum* (50 m. & f., pontes), *Sympetrum vulgatum* (5 m. & f.).

En fin d'après-midi, nous nous sommes rendus à Sommerain, au sud du Plateau des Tailles où nous avons visité les étangs de Sur Viyi, pratiquement en assec. Une belle population de *Sympetrum flaveolum* (30 m. & f., accouplement) constitua la principale attraction parmi la faune des libellules qui était composée en outre de *Lestes sponsa* (40 m. & f., accouplement, ponte), *Lestes viridis* (1 m.), *Coenagrion puella* (5 m. & f.), *Enallagma cyathigerum* (100 m. & f., tandems), *Aeshna cyanea* (5 m.), *Aeshna grandis* (1 f., ponte dans

Potamogeton), *Sympetrum sanguineum* (40 m. & f., tandems), et un *Sympetrum mâle*, vraisemblablement *striolatum*.

Avant de nous séparer, nous avons également prospecté les rives du Grand Étang de Sommerain où nous avons pu encore observer une espèce que nous n'avions pas encore croisée au cours de cette journée fructueuse, *Somatochlora metallica* (2 m.), cotoyant les odonates suivants: *Lestes sponsa* (30 m. & f.), *Platycnemis pennipes* (6 m. & f.), *Ischnura elegans* (10 m. & f.), *Enallagma cyathigerum* (20 ad.), *Anax imperator* (5 ex.), *Aeshna cyanea* (2 m. 1 f.), *Aeshna grandis* (5 m.), *Sympetrum sanguineum* (10 m. & f.).

Bibliographie:

Goffart Ph., 1983. Contribution à l'étude des Odonates des tourbières du Plateau des Tailles. Mémoire UCL, non publié: 172 pp.

Goffart Ph., 1994. Observations de *Lestes barbarus* en Wallonie en 1994 et note sur la reproduction de *Aeshna juncea* en Pays de Herve. *Gomphus*, 10/4: 103-106.

Philippe Goffart

Compte-rendu de l'excursion dans les Fagnes spadoises, le 10 septembre 1995.

L'excursion en Fagne de Malchamps prévue le 10.09.1993 (à condition que le climat soit favorable) s'est bien déroulée ce dimanche 10.09.1995.

En fait tout a commencé le samedi 09.09 à 20.30. Coup de téléphone à Philippe Goffart (guide de la ballade), considérations sur la météo, hésitations et finalement décision de maintenir la visite du site. Dimanche 10.09 à 8.15, coup de téléphone de Philippe, le temps est très couvert, brumeux et on annonce de la bruine. La ballade est annulée. Habitant Spa, nous irons donc prévenir les éventuelles personnes se trouvant au lieu de rendez-vous pour leur annoncer la mau-

vaise nouvelle. Hubert et madame étaient déjà sur place. Comme ils avaient l'air très déçus de l'annulation, et que le temps semblait vouloir se remettre, nous leur avons proposé de leur montrer les sites que nous connaissions. Pendant ce temps d'autres optimistes viennent nous rejoindre: Christian à la 2 CV et son fils (tous deux très habiles à manier le filet) accompagnés de trois personnes, ainsi que notre ami le neerlandophone qui habite entre Gand et Alost (ouf il faudra que l'on demande les noms, ce serait quand même plus simple)(NDLR: il s'agit de Rudy Goossens).

Nous voilà partis vers cette superbe Fagne de Malchamps sans notre regretté guide, bien décidés, sinon à découvrir des libellules, du moins à remplir nos poumons d'air pur et à observer quelques plantes typiques de la Fagne:

- *Vaccinium myrtillus* (myrtille)
- *Vaccinium uliginosum* (myrtille de loup)
- *Vaccinium vitis-idaea* (airelle)
- *Vaccinium oxycoccos* (canneberge)
- *Narthecium ossifragum* (narthécie)
- *Erica tetralix* (bruyère quaternée ou tétragone)
- *Juniperus communis* (genévrier)
- *Menyanthes trifoliata* (trèfle d'eau)
- *Drosera rotundifolia* (rossolis à feuilles rondes)
- *Drosera intermedia* (rossolis intermédiaire).

Notre premier arrêt permet de distinguer la myrtille de la myrtille de loup ainsi que la canneberge de l'airelle. Tout le monde est fort intéressé (surtout Christian à la 2 CV) et déjà certaines langues se colorent d'une belle teinte bleue. Notre curiosité gourmande est récompensée puisque nous découvrons, posé près d'une myrtille, notre première libellule (*Sympetrum danae* mâle). En fait la ballade va nous faire découvrir 7 paises qui, aidés par l'élévation de la température, vont commencer à s'animer et nous permettre d'observer plusieurs espèces d'odonates.

Mais cette petite promenade nous avait mis l'eau à la bouche, et nous avons décidé d'aller visiter un autre étang situé près de la Ferme de la Bérinzenne. Sur le trajet nous avons fait une petite halte aux pouhons de la Sauvenière et du Groesbeek pour y goûter l'eau ferrugineuse tant recherchée par les nombreux curistes qui venaient autrefois à Spa (après dégustation les avis étaient cette fois nettement plus partagés que pour les myrtilles). Le soleil était maintenant bien présent et les libellules volaient en grand nombre à tel point que plusieurs *Sympetrum danae* mâles se sont posés sur nous. Hubert était content, il pouvait enfin coter "en bourse" les différentes découvertes.

Nous avons pu observer:

- *Aeshna juncea* (mâles, femelles, accouplements, pontes)
- *Aeshna cyanea* (mâles, femelles)
- *Lestes sponsa* (mâles, femelles, accouplements, pontes)
- *Lestes viridis* (mâle)
- *Sympetrum danae* (mâles, femelles, accouplements, pontes)
- *Sympetrum sanguineum* (mâles)
- *Enallagma cyathigerum* (mâle)

Belle journée organisée par... Philippe, qui avait tout prévu, sauf que "le climat serait favorable" et que ses incorrigibles élèves se déplaceraient malgré la météo!

Christine et Serge Bertrand-Devillers

MEDEDELINGEN - ANNONCES

À vendre

Auguste LAMEERE. 1900. Faune de Belgique, volume 2 : Insectes inférieurs. Lamertin, Bruxelles, 858 pp.

Cet ouvrage, un grand classique, est le seul qui détaille l'identification de toutes les espèces de la faune belge (connues à l'époque!). Le volume 2 est consacré aux ordres suivants : Corrodants, Dermaptères, Orthoptères, Plécoptères, Agnathes, Odonates, Thysanoptères, Hémiptères, Plannipennes, Panorpates, Trichoptères, Coléoptères.

Prix : 1000 FB

S'adresser à Gabriel Nève, tél.: 02/366 93 75 (soir), fax.: 02/366 21 24, Email.: neve@ecol.ucl.ac.be

Libellenstudiedag in Nederland - 1 maart 1997

Voor wie er niet genoeg kan van krijgen en die dag niet naar Louvain-la-Neuve hoeft:

Deze studiedag zal gekombineerd worden met de 'officiële' oprichting van de Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie. Onthaal vanaf 10:30u. Lezingen over: "De zwarte stern als predator van libellen"; "'Nieuwe' oude gegevens: periode 1950-1990"; "Voorstel voor Nederlandse Rode Lijst libellen"; "Proef libellenmonitoring 1996"; "diapresentatie libellen van Oeganda"; "Geobserveerde sexratio bij waterjuffers: reëel of artefact?".

Plaats: Van der Klaauw Laboratorium, Sterrewachtlaan, Universiteit Leiden.

Er gaan alvast een aantal Belgen naar deze bijeenkomst; wie daar ook zin toe heeft kan voor meer inlichtingen contact opnemen met Geert De Knijf (tel: 09/233.08.54 's avonds of 02/558.1845 overdag).

